

LIZA

1. POGLAVJE

1. epizoda - ali imamo živali lahko radi, pa jih vseeno jemo?

"Odnosite to nazaj!" je hotela Liza reči svojim staršem. "Odnosite nazaj tja, kjer ste to kupili!" Sedela je pred svojim novim darilom za rojstni dan, toaletno mizico z lučkami okoli ogledala, prav tako, kot jo imajo v gledaliških preoblačilnicah. "Lahko bi mi kar rekli, 'Izvoli, polepšaj se!'" si je mislila Liza. Prepričana je bila, da nikoli ne bo lepa, nikoli. Vendar pa je darilo sprejela in zamrmrala "Oo, hvala." Sedaj je raziskovala svoj obraz v ogledalu.

"Vsaka poteza je preprosto napačna," je stokal sama pri sebi. "Nič ni pravilno. Čelo je previsoko, oči so preveč narazen, usta so preširoka in nos je prifrknjen. In zobje - kot bi imela zobotrebce v ustih!" Motilo jo je celo, da so bila ušesa na vrhu malce prišpičena. Nenadoma se je zasmejala, ko se je spomnila, kaj ji je oče rekel prej tistega dne. "Veš, Liza, s tvojimi potezami bi morala biti škrat." Še vedno se je zabavala ob tej misli, ko je v sobo stopila mama. Tudi gospa Trškanova se je nasmehnila, saj je uganila, da je Liza uporabljala toaletno mizico. Nežno je rekla: "Večerja je pripravljena."

Liza je imela zelo rada pečenega piščanca in ta piščanec je bil še posebno dobro pečen, tako da je meso kar samo padlo od kosti, ko ga je njen oče rezal. Vedel je, kako rada ima bederca, zato ji je dal eno. Bilo je čudovito nežno in sočno.

Tedaj se spomnila, kako se je Milan zadnjič v šoli norčeval iz nje. Rekel je: "Liza Trškan je mrtve piščance." Toda Liza se ni razjezila. Samo smejala se je in odgovorila: "Kdor ne mara piščanca - vsaj ne takšnega, kot ga pripravi moja mama - je popolnoma nor!" Svoj krožnik je nastavila še za eno bederce.

Po večerji je šla Liza ven. Komaj je prišla do pločnika, ko je mimo prišel gospod Janežič s psom na vrvici. Gospod Janežič je bil nov v soseski, Liza ga sploh ni poznala. Ko sta on in pes prišla pred Lizino hišo, je pes opazil veverico na drevesu in se pognal proti njej. Gospod Janežič je zategnil povodec in pes je padel. Potem se je spet pobral in renčal ter se poganjal za veverico, ki je izginila za drevesom. Gospod Janežič je šel naprej, toda pes je ostal na mestu. Bolj ko je bil povodec napet, bolj se je pes upiral. Gospod Janežič je poklical psa, zavpil nanj, toda pes se ni premaknil. Končno je utrgal šibo z bližnjega grma in začel udarjati po psu, ki je počepnil in negibno sprejemal udarce. Liza je z grozo strmela vanju. Niti zavpiti ni mogla. Nenadoma je skočila naprej in poskusila zgrabiti šibo. "Nehajte s tem!" je besno ukazala. Gospod Janežič je presenečen potegnilo šibo k sebi in rekel: "Zakaj se pa ti vmešavaš?" Vsa iz sebe od jeze je bleknila: "Tudi jaz sem pes." Zmignil je z rameni in spet začel vleči za povodec. Sedaj se je pes vdal in začel hoditi ob gospodarju; kmalu ju ni bilo več videti.

Naslednji dan je Robert Gaber v šoli dejal: "Ta konec tedna sem se resnično dobro imel. Z očetom sva šla loviti race."

"Za lov na race je pa res potrebno veliko poguma," je sarkastično pripomnil Marko. "vedno so do zob oborožene."

"Zelo smešno, " je odgovoril Robert.

"Saj ulovljenih rac niti ne poješ, čemu jih potem ubijaš?" je vztrajal Marko.

"Preveč jih je," je osorno odvrnil Robert. "Če lovci ne odstrelijo viška, potem bodo race vsepovsod."

"Seveda, seveda. Stavim, da lovci trdijo, da so prešteli race in se odločili, da jih je preveč, samo zato, da jih lahko še kar naprej streljajo. Stavim, da bodo lovci pobijali živali, dokler jih še kaj bo."

"Pa kaj?" je rekel Milan. "Prava sreča, da se jih bomo znebili!"

"Ljudje imamo pravico do lova," je rekel Robert Marku. "To je zapisano v ustavi."

"V ustavi ni ničesar o lovu," je odvrnil Marko. "Zdaj pa samo še reci, da lahko lovimo karkoli, celo ljudi. Nekoč sem videl nek tak film in ne bom ga pozabil."

"To je smešno!" je rekel Robert. "Pobijanje ljudi je nekaj povsem drugega kot pobijanje živali."

"Toda če lahko iztrebljamo živali, ker rečemo, da jih je preveč, kaj nas zadržuje, da ne iztrebljamo ljudi, ker menimo, da jih je preveč?"

Liza je tiho poslušala pogovor. Toda sedaj je pripomnila: "Res je, če se enkrat navadimo pobijati živali, se bomo težko ustavili, ko bo šlo za ljudi."

Robert je odločno zmajal z glavo. "Ljudje in živali se popolnoma razlikujejo. Ni važno, kaj narediš živalim, moraš pa vedeti, da česa takega ne smeš storiti ljudem."

Pogovor je zaneslo drugam, toda Liza je bila zbegana. Spraševala se je: "Zakaj vse izgleda tako preprosto, ko pa se o nečem začneš pogovarjati, se vedno izkaže za zelo težavno? Marko ima prav: grozno je, kako ves čas pobijamo živali. Toda, če jih želimo jesti, jih moramo najprej ubiti. Ne razumem - kako lahko nasprotujem pobijanju ptic in živali, ko pa imam tako rada pečenega piščanca in pečeno govedino? Ali ne bi morala odkloniti take hrane? Joj, kako sem zmedena!"

Lizin oče je v svoji delovni sobi poslušal glasbo. Sedla je na blazino ob njegovem naslanjaču in čakala na premor. (Kadar je sedela tako v razredu, s koleno, pritegnjenimi do brade, dolgi lasje pa so ji padali po hrbtu, je po besedah Harija Aristotla zgledala kot črka M.)

"Beethoven," je rekel gospod Trškan.

Liza ni rekla ničesar.

"Godalni kvartet," je rekel gospod Trškan.

Liza zopet ni rekla ničesar. Vendar si je sama pri sebi mislila: "Saj ve, da ne razlikujem posameznih skladb. Toda zapomnim si vse, kar mi pove: želim si, da bi mi povedal kaj več."

Potem se je spomnila svojega problema. "Mogoče bi morala postati vegetarijanka," je zaključila, potem ko je očetu povedala o pogovoru z Robertom, Milanom in Markom.

"Če sem te prav razumel, imaš za to dva razloga. Prvi je, da se ti živali smilijo in drugi, da verjameš, da če lahko ubijaš živali, lahko prideš na misel, da je tudi ubijanje ljudi v redu."

"Tako je. Toda ali sta moja razloga smiselna? Robert je rekel, da nista."

"Ali res? Zakaj?"

"Rekel je, da je živali treba pobijati, ker jih je preveč. In rekel je tudi, da če ne bi imeli živali za pobijanje, bi še bolj verjetno kot sedaj pobijali ljudi."

"Ali je Robert rekel, da živali nimajo čustev?"

"Ni pritrnil in niti ni zanikal."

"Ali verjameš, da imajo živali pravico do življenja?"

"Oh, očka, kako naj vem? Živalske pravice? Nikoli še nisem slišala za kaj takega."

Oče jo je mirno opazoval. "Mama te kliče," je rekel. Liza je zvila roki pred sabo in prepletene prste potisnila nazaj, potem pa jih spet razpustila. Vstala je in odskakljala iz sobe, oče pa je nežno gledal za njo, dokler mu po dolgem hodniku ni izginila izpred oči v kuhinjo.

*

*

*

"Hej, Sonja," je zaklicala Liza, "kaj misliš? Ali imajo živali pravice?"

"Gotovo se šališ," se je smejala Sonja. "Nihče noče priznati, da imajo ljudje pravice, kdo bo torej priznal karkoli živalim? Kar predstavljam si, kako bom nekega dne kot odvetnica na sodišču zastopala mačko, ki so ji stopili na rep."

"Kaj pa otroci?" se je pridružil Marko "Ali oni imajo pravice?"

"Otroci!" se je Sonja spet zasmejala. "Oni so na polovici med ljudmi in živalmi. Tako mislijo nekateri ljudje."

"Otroci dobijo pravice, ko odrastejo," je razložil Boris Belec.

"Ne," je rekel Marko. "Pravice dobiš takoj ob rojstvu. Imaš pravico do hrane in obleke. Dobiš pravico do zdravljenja in šolanja. Kot otrok imaš veliko pravic."

"Toda kaj pa živali?" je vztrajala Liza. "Ali imajo pravico, da jih ne pobijajo in pojedjo?"

Odgovoril je Boris: "Njihova pravica je, da nas ubijejo in pojedjo, če nas ujamejo in zato je naša pravica, da jih ubijemo in pojedmo, če jih ujamemo."

"Ali velja to tudi za ubijanje ljudi?" je vprašal Hari. "Ali jih imamo pravico ubiti samo zato, ker jih lahko ujamemo?"

"Jasno," je odgovoril Boris. "In ko se zgodi, temu rečemo vojna in potem je to v redu."

Tisti večer je Hari zasul svojega očeta z vprašanji, še preden je le-ta uspel odpreti svoj večerni časopis.

"Oče, kaj misliš, ali naj ljudje jemo živali ali ne?"

"Samo kuhane. Surove res niso okusne."

"Daj no, oči. V šoli so se danes prijatelji pogovarjali o tem. Ali ne bi bilo bolje, če ne bi nihče več jedel mesa?"

"Zakaj? Ali primanjkuje mesa?"

"Ne, ampak mogoče ni prav, da ubijamo živali samo zato, da jih pojedmo."

"Če hočeš, da bodo ljudje prenehali jesti ribe in meso, morajo imeti na razpolago druge vrste hrane."

"To je preprosto. Pridelajmo več žita in zelenjave."

"To je lažje reči kot storiti."

"Mogoče je preveč ljudi." V trenutku, ko je Hari to rekel, se je počutil nelagodno. Spomnil se je Robertove pripombe o tem, da je treba ubijati race, ker jih je preveč. Zmajal je z glavo.

"Ne razumem. Preveč stvari je potrebno upoštevati."

Oče je odgovoril: "Vendar pa hočeš videti celotno sliko, ali ne? Zato moraš upoštevati prav vse."

"Vse?"

"Seveda. Ali misliš, da je v redu, če ubijamo živali in jih jemo, ali pa ne. Upoštevati moraš vsa dejstva: kaj se zgodi v primeru, če jih jemo, in kaj, če jih ne."

"Kaj naj potem storimo?"

Gospod Aristotel je odprl časopis. "Ali ne bi rekel, da je to, kar naj bi naredili, zelo odvisno od tega, v kakšnem svetu si želimo živeti?"

"Najbrž že."

"To je moj odgovor. Nekaj mogoče izgleda narobe, toda ko premisliš vse stvari, je to morda v redu. Ali pa ravno obratno: na prvi pogled izgleda v redu, toda po premisleku se izkaže, da je narobe."

Hari je za trenutek pogledal skozi okno. Potem je obotavljajoče rekel: "Veš, na šoli so mamila. Vsi to vedo. Vsi vedo, kdo jih ima in kako se jih lahko dobi. Otroci, ki uživajo mamila, so pogosto v resnično slabem stanju. Toda tisti, ki prodajajo mamila, mislijo, da ne delajo nič slabega." Gospod Aristotel je prikimal in Hari je nadaljeval: "In tisti, ki dobavljajo prodajalcem, spet ne vidijo nič slabega v tem, kar počnejo, recimo, da prevažajo mamila v svojih avtomobilih. In tisti, ki gojijo in pridelujejo mamila, pravijo, zakaj se spravlimate name, saj ne počnem ničesar slabega."

"Najbrž nočejo videti celotne slike."

"Pa tudi če bi," se je spraševal Hari "ali bi ravnali potem kaj drugače?"

"Dobro vprašanje," je odgovoril gospod Aristotel in se namestil za branje časopisa.

Hari ni bil zadovoljen. "Oči, samo še eno vprašanje. Glej, ne bi smeli biti skopi, ali ne?"

"Res je."

"No, zadnjič me je nekdo prosil, naj mu posodim denar in imel sem ravno vsoto, za katero me je prosil. Ali bi moral biti radodaren in mu posoditi denar?"

"Kaj ti misliš?"

"Slučajno sem vedel, za kaj je denar potreboval. Za nakup mamil."

"Ali bi mu res kaj pomagal, če bi mu posodil denar?"

"Verjetno ne."

"Ali je torej dajanje vedno upravičeno, ne glede na okoliščine?"

"Mislim, da moraš upoštevati okoliščine."

"No, konec koncev," je rekel gospod Aristotel in se spet zleknil v naslanjač, "sedaj bom prebral časopis." Glede na način, kako je to rekel, je Hari vedel, da to tudi misli.

*

*

*

"Mogoče pa mi sploh ni mar za živali," je rekla Liza.

"Spet začanja," je bil Sonja in komentar.

"Resno mislim," je odgovorila Liza. "Če bi mi živali kaj pomenile, jih ne bi jedla. Tako pa jih jem. Torej mi v resnici ni mar zanje."

"Ko bi bil tudi moj edini problem samo, ali naj pojem zvrhan krožnik pečenega piščanca ali ne," se je smejala Sonja.

"Ne, Liza ima prav," je rekel Hari. "Kako lahko nekaj govori, dela pa nekaj drugega? Ali se ne bi naše misli morale ujemati z našimi dejanji? Ali se ne bi naša dejanja morala ujemati z našimi prepričanji?"

"Res je!" je vzkliknil Toni. "Vse bi se moralo ujemati - kako razmišljamo in kako živimo - vse bi moralo biti povezano."

"Ne vem," je odvrnil Hari in zmajal z glavo. "Mogoče gre to predaleč."

Nihče ni imel več kaj za dodati in čez nekaj trenutkov sta Sonja in Liza šepetali.

Potem je prišel Milan z Borisom Belcem. Vsi so poskušali biti zabavni, toda kaj kmalu so se šale spreobrnilo v ustaljen vzorec prijateljskih žalitev.

Ko je Boris dražil Sonjo, je le-ta imela na koncu jezika nekaj sarkastičnega o Borisovi sestri.

Potem pa se je spomnila, da je Borisova sestra dva razreda zaostajala za otroki iste starosti.

Vendar pa je Liza vrnila Borisu namesto Sonja: "Ah, daj no, tvoja mama pere za druge."

Boris je odšel. Toda Milan je bil besen. "Zakaj si mu to rekla?"

Liza je vprašujoče pogledala Milana: "Kaj?"

"Saj dobro veš! Da njegova mama pere za druge."

"Nič ni narobe, če pereš za druge," je rekla Sonja. "Veliko ljudi poznam, ki to počnejo. To je čisto pošteno delo. Ali imaš mogoče kaj proti ljudem, ki trdo delajo?"

Liza je bila osupla. "Nisem vedela, da je to res?" je zatarnala.

"Daj no, Liza," jo je tolažila Sonja, "mislim, da ti Boris ni zameril."

"Stavim, da je!" je vztrajal Milan. "Kako bi bilo tebi všeč, če bi se nek snob zmrdoval nad tem, kar počnejo tvoji starši?"

Sonja je skomignila: "Rekla bi, naj rečejo kar hočejo. Zapravljali bi čas."

Toda Milan ni odnehal. "Ali ni dovolj hudo, da je Borisov oče umrl v prometni nesreči?"

Gotovo njegova mama dobiva pokojnino, ki pa ni velika. Pospravlja v hotelu in da lahko preživi družino, pere za nekatere hotelske goste. Da se norčuješ iz nje, Liza, to je čisto tebi podobno."

Liza je ostala brez besed. Sonja jo ni mogla z ničemer potolažiti. "Ko bi le vedela," si je ponavljala vedno znova in znova, "bi to upoštevala in ne bi rekla, kar sem. Ni pomembno, če ga mogoče nisem prizadela. Ne bi smela tega reči." Vendar jo je v njeni bridkosti prešinila na pol zabavna misel - naslednjič ne bo spregovorila, dokler ne bo prepričana, da je tisto, kar namerava povedati, popolnoma napačno.

Vendar se ni mogla znebiti občutka, da je naredila nekaj sramotnega, čeprav ni hotela Borisu nič slabega. Potem se je začela spraševati, če je mogoče res hotela prizadeti Borisa. "Toda zakaj bi hotela storiti kaj takega? On je bil vedno prijazen do mene. In zagotovo ima že dovolj svojih težav - in ne potrebuje še mene, da mu jih delam." Potem je pomislila, da so prav to bili razlogi, da ga je hotela prizadeti. Ob tej misli jo je spreletel srh.

Tega večera Liza ni hotela zapustiti svoje sobe in iti na večerjo. Starša sta vztrajala, toda odklanjala je tako trmasto, da sta končno popustila. Vonj goveje pečenke je prihajal po stopnicah do njene sobe, kjer je ležala z obrazom obrnjenim navzdol na svoji postelji. Vonj je bil tako slasten, da je prispeval tako k njenemu mučenju kot tudi zadovoljstvu, kajti mislila je, da se bo s tem, da se je odrekla večerji, še posebej večerji z govejo pečenko, nekako odkupila za svoje dejanje.

Toda to ji ni bilo kaj prida v pomoč, čeprav je trpela na postelji, ko je mislila na praženo korenje in čebulo in omako, ki je bila polita po zmečkanem krompirju. Malce bolje se je počutila šele, ko se je odločila, da bo v prihodnje poskusila biti obzirnejša, preden bo rekla ali storila nekaj, kar bi lahko prizadelo čustva drugih. Toda to bi pomenilo, da se mora odpovedati pečenemu piščancu in goveji pečenki. "Kakšen smisel ima, da sama sebi nekaj obljubim, česar potem ne nameravam storiti?"

Sama nase je bila ponosna, ker ni večerjala goveje pečenke. Toda zvečer je pred spanjem skoraj spraznila hladilnik.